

Правові підстави представництва професійною спілкою інтересів працівників при реалізації ними права на звернення за захистом

*Щотова Юлія Миколаївна,
декан юридичного факультету, доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін Академії праці і соціальних
відносин Федерації професійних спілок України,
кандидат юридичних наук*

Такі факти, як виникнення в Україні нових форм господарювання, а відтак і нових роботодавців як суб'єктів трудових правовідносин, прийняття Конституції України, ще раз підтвердили соціальну цінність та актуальність загальної проблеми захисту трудових прав громадян [1, с. 83]. Професійні спілки у процесі захисту трудових прав працівників беруть активну участь, зокрема реалізують свою захисну функцію у певних формах.

Однією з форм реалізації професійними спілками захисної функції є представництво професійною спілкою інтересів працівників при реалізації ними права на звернення за захистом своїх прав. Так, відповідно до частини четвертої ст. 19 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» [2] профспілки, їхні об'єднання мають право представляти інтереси своїх членів при реалізації ними конституційного права на звернення за захистом своїх прав до судових органів, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, а також міжнародних судових установ. До того ж відповідно до частини першої ст. 26 цього ж Закону профспілки, їхні об'єднання мають право представляти інтереси працівників в органах, що розглядають індивідуальні трудові спори.

У чому ж суть представництва інтересів працівників професійною спілкою? Якими є підстави здійснення такого представництва? На ці запитання в законі конкретної відповіді немає. Однак без їх вирішення формування цілісної концепції функціонування профспілок у незалежній Україні, на необхідності чого наголошує ряд науковців, є неможливим. Наприклад,

Г.В. Осовий з цього приводу вказує, що, «незважаючи на майже 15-річний стаж діяльності за умов функціонування абсолютно іншої, ніж за радянських часів політичної, економічної та соціальної систем, науковцям поки що не вдалося розробити модель профспілкового руху, яка б відповідала новим умовам, а практикам забезпечити належну їм захисну роль... Профспілковою елітою має бути сформована й сприйнята широким загалом трудящих відповідна сучасним умовам програма захисної діяльності профспілок, якою було б чітко визначені об'єкти, предмет захисту, зміст, напрями і завдання, форми і методи їх досягнення... Адже відомо, що ціль захисту прав та інтересів людини декларують, окрім профспілок, політичні партії, різноманітні об'єднання громадян, інші інститути громадянського суспільства, й кожний з них займає певну нішу в загальній системі захисту людини, а тому має своїх прибічників» [215, с. 11].

Г.О. Добровольська вказує, що за умов демократичної держави та ринкової економіки в Україні роль профспілок як захисників прав та інтересів громадян у сфері трудових відносин набуває особливого значення. Проте питання функціонування профспілок в Україні на сучасному етапі, їх участі у соціально-економічному та соціально-політичному житті держави, попри значну кількість літератури про профспілки, малодосліджене. «На жаль, профспілками України не вироблена узгоджена тактика діяльності по захисту людини праці» [3, с. 99; 4, с. 39].

У рамках даної статті метою дослідження є встановлення підстав представництва професійною спілкою інтересів працівників при реалізації такими права на звернення за захистом. Задля її досягнення визначимо суть досліджуваного поняття, проаналізуємо види представництва, встановимо підстави представництва професійною спілкою інтересів працівників при реалізації такими права на звернення за захистом. Основу дослідження становлять праці таких науковців, як С.В. Васильєв, Г.О. Добровольська, В.І. Смолярчук, О. Стоян, Г.В. Осовий, А.М. Юшко та інших.

Зауважимо, що представництво професійною спілкою інтересів працівників при реалізації останніми права на звернення за захистом, на наш погляд, доцільно визначати як процесуальні дії професійних спілок на захист інтересів працівника від імені й у межах прав останнього у зв'язку з розглядом і вирішенням індивідуального трудового спору. Представлення інтересів працівників професійною спілкою при реалізації ними права на звернення за захистом є добровільним, адже здійснюється за дорученням працівників [6, с. 8].

Якщо брати класифікацію видів представництва, запропоновану в цивільному праві, то найбільше відповідає суті профспілкового представництва інтересів працівників при зверненні за захистом прав останніх так зване «громадське представництво». Цей різновид представництва, за визначенням, наприклад, С.В. Васильєва, є представництвом, що здійснюється уповноваженими громадських організацій у справах членів своїх організацій, а також інших громадян, права та інтереси яких захищають ці організації. Підставою виникнення представництва є факт вступу (прийому) у громадську організацію, що у силу закону і відповідно до свого статуту зобов'язана надавати юридичну допомогу своїм членам [7, с. 88].

Як бачимо, С.В. Васильєв підставою громадського представництва визначає склад фактів. По-перше, до таких науковець включає факт вступу (прийому) до громадської організації. Зауважимо, що професійних спілок дане визначення стосується лише частково. Адже вже сьогодні у ст. 26 передбачено, що в органах, які розглядають трудові спори, професійні спілки мають право представляти інтереси працівників, а не тільки членів професійних спілок. Уже тому поняття громадського представництва не повністю відповідає особливому процесуальному режиму, що характеризує підстави та порядок представлення професійними спілками прав працівників при реалізації останніми права на звернення за захистом прав.

По-друге, С.В. Васильєв підставою для виникнення громадського представництва визначає положення закону. Адже у цивільному законодавстві визначається, що представництво виникає на підставі договору, закону, акта

органу юридичної особи та з інших підстав, встановлених актами цивільного законодавства [8, с. 346]. Відповідно видами представництва у цивільному праві І.В. Венедіктова визначає: 1) представництво за законом, за яким батьки (усиновлювачі) є законними представниками своїх малолітніх і неповнолітніх дітей, а опікун – законним представником малолітньої особи та фізичної особи, визнаної недієздатною; законним представником у випадках, встановлених законом, може бути інша особа; 2) комерційне представництво, за яким комерційним представником є особа, яка постійно та самостійно виступає представником підприємців при укладенні ними договорів у сфері підприємницької діяльності; 3) представництво за довіреністю – представництво, яке ґрунтується на договорі, може здійснюватися за довіреністю; довіреністю є письмовий документ, що видається однією особою іншій особі для представництва перед третіми особами [9, с. 158].

Та чи доцільно застосувати дану класифікацію до трудових відносин? Є підстави вважати, що нераціонально, адже конструкція «представництво на підставі закону» не може бути застосована до представництва інтересів працівників при реалізації ними права на звернення за захистом своїх прав профспілковим представником.

Для підтвердження даної гіпотези доречно проаналізувати ст. 246 Кодексу законів про працю України, де визначаються поняття та порядок здійснення повноважень первинними профспілковими організаціями на підприємствах, в установах та організаціях. У частині другій вказаної статті передбачено, що «первинні профспілкові організації здійснюють свої повноваження через утворені відповідно до статуту (положення) виборні органи, а в організаціях, де виборні органи не утворюються, – через профспілкового представника, уповноваженого згідно із статутом на представництво інтересів членів професійної спілки, який діє в межах прав, наданих Законом України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» та статутом професійної спілки» [2]. Як бачимо, чіткої вказівки щодо підстав представництва інтересів членів професійної спілки первинною

профспілковою організацією через утворені виборні органи в рамках досліджуваного положення Кодексу немає. Лише аналіз інших положень Кодексу дає можливість визначити підставою участі представників працівників у судових процесах саме закон. Зокрема, у п. 8 частини першої ст. 247 Кодексу законів про працю України визначено, що Виборний орган первинної профспілкової організації на підприємстві, в установі, організації представляє інтереси працівників за їх дорученням під час розгляду індивідуальних трудових спорів та у колективному трудовому спорі, сприяє його вирішенню. В.І. Смолярчук із цього приводу уточнює, що уповноважені професійних спілок беруть участь у судових засіданнях у справах працівників на підставі довіреності [10, с. 59].

А щодо профспілкового представника в законі конкретно вказується підстава уповноваження на представництво – статут професійної спілки. При цьому робиться зауваження, що уповноважений згідно зі статутом представник має діяти в межах прав, визначених конкретним законом, – Законом України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності». Аналогічні положення містяться у статтях 38, 39 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності».

Зрозуміло, що описана постановка питання обумовлена статусом виборного органу первинної профспілкової організації відповідно до чинного законодавства як суб'єкта трудового права, повноваження якого визначені в законі – в Кодексі законів про працю України, Законі України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності». Вже неодноразово акцентуючи увагу на доцільності змін правового регулювання статусу виборного органу первинної профспілкової організації, все ж таки ми вимушені констатувати, що в чинному законодавстві виборний орган згідно із законом має право на представлення інтересів членів професійної спілки, через який остання здійснює свої повноваження. А ось профспілковий представник такого статусу вже не має, його повноваження законом не визначаються, а встановлюються у Статуті тієї професійної спілки, де виборні органи не створюються. У рамках даного

дослідження такий висновок має принципове значення, адже вказує, що до класифікації різновидів представництва, здійсненої представниками науки цивільного права, профспілкові не цілком укладається.

І тут доцільною для врахування є пропозиція профспілкових активістів введення інституту громадської адвокатури у профспілках, на яку варто покласти функції представництва інтересів членів профспілок у судах та інших органах під час вирішення трудових спорів [11, с. 11]. Така пропозиція стане актуальною за умови перегляду статусу виборного органу первинної профспілкової організації й усунення з законів тих положень, якими регулюються повноваження цього органу, з віднесенням вирішення цього питання до внутрішньої компетенції професійних спілок і встановлення таких повноважень у статутах.

Отже, підтримуючи пропозицію щодо необхідності виділення й окремого врегулювання представництва професійною спілкою інтересів працівників під час розгляду та вирішення трудових спорів, зауважимо, що назва «громадська адвокатура», на наш погляд, не зовсім вдала для закріплення. Адже таке поняття, виходячи з назви, поєднує ознаки адвокатури (відповідно до ст. 1 Закону України «Про адвокатуру», це добровільне професійне громадське об'єднання, покликане згідно з Конституцією України сприяти захисту прав, свобод та представляти законні інтереси громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства, юридичних осіб, надавати їм іншу юридичну допомогу) та громадського представництва.

З одного боку, ані перше, ані друге поняття не окреслює специфіку представництва професійною спілкою інтересів працівників при реалізації останніми права на звернення за захистом. З другого, – поєднання двох різновидів добровільного представництва (договірне та громадське) в одному понятті не тільки не вдосконалить, а, на наш погляд, лише ускладнить проблему усвідомлення суті й особливостей представництва професійною спілкою інтересів працівників при реалізації останніми права на звернення за захистом. Тим більше, що лише окремі ознаки вказаних видів представництва

притаманні профспілковому. А тому не вважаємо за доцільне визначати термін для позначення досліджуваного правового явища. На наш погляд, цілком логічно використати при правовій регламентації цього різновиду представництва конструкцію «представництво професійною спілкою інтересів працівників при реалізації останніми права на звернення за захистом».

Враховуючи викладене, робимо висновок, що представництво професійною спілкою інтересів працівників при реалізації права на звернення за захистом своїх прав (трудових і соціально-економічних) становить окремий різновид серед видів процесуального представництва, виділених репрезентами науки цивільного права.

Особливості процесуального порядку представництва професійною спілкою інтересів працівників при зверненні такими за захистом своїх прав не дозволяють віднести цей різновид представництва до жодного виду добровільного представництва, виділеного у науці цивільного права (договірне, громадське). Зокрема, можливість професійної спілки представляти під час вирішення трудових спорів інтереси працівників, що не є членами цих організацій, а також уповноваження на представлення інтересів працівників профспілковим представником згідно зі статутом, не відповідають ознакам громадського представництва як різновиду договірного процесуального представництва.

Доцільним є врегулювання даного різновиду представництва з особливим процесуальним режимом у рамках Трудового процесуального кодексу, прийняття якого вважаємо логічним продовженням процесу виокремлення трудового процесуального права як самостійної галузі.

Пропонуємо представництво професійною спілкою інтересів працівників при зверненні такими за захистом своїх прав (профспілкове процесуальне представництво) визначати як процесуальні дії професійних спілок на захист інтересів працівника від імені й у межах прав останнього у зв'язку з розглядом і вирішенням індивідуального трудового спору.

Список використаних джерел

1. Юшко А.М. Гарантії при переведеннях працівників за погодженням між керівниками підприємств, установ та організацій / А.М. Юшко // Проблеми законності. Вип. 51. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2001. – С. 83–90.
2. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності : Закон України від 15 вересня 1999 р. № 1045-XIV // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1999. – № 45.
3. Осовий Г.В. Майбутнє профспілок залежить не тільки від їх волевиявлення / Г.В. Осовий // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2006. – № 1. – С. 5–17.
4. Добровольська Г.О. Основні проблеми функціонування профспілок України на сучасному етапі / Г.О. Добровольська // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок. – 2006. – № 1. – С. 99–102.
5. Добровольська Г.О. Особливості діяльності профспілок за умов утвердження незалежності України / Г.О. Добровольська // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок. – 2006. – № 1. – С. 37–41.
6. Підсумки роботи профкому профспілкової організації викладачів та співробітників Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – Луганськ : Видавництво Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2005. – 26 с.
7. Васильєв С.В. Цивільний процес : Навчальний посібник / С.В. Васильєв. – Х. : ТОВ «Одісей», 2008. – 480 с.
8. Словник законодавчих і нормативних термінів : Термін. Словник / Укладачі доктор юрид. наук, проф. Іншин М.І., канд. юрид. наук Шопіна І.М., Якимов Г.О. – К. : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – 487 с.
9. Венедіктова І.В. Сучасний словник цивільно-правових термінів / І.В. Венедіктова // Серія «Юридичний радник». – Х. : «Страйд», 2005. – 224 с.

10. Смолярчук В.И. Права профсоюзов в регулировании трудовых отношений рабочих и служащих / В.И. Смолярчук. – М. : Профиздат. – 1973 г. – 176 с.

11. Стоян О. Профспілковий рух в умовах утвердження незалежності України / О. Стоян // Профспілки України. – 2002. – № 5. – С. 10–17.

Щотова Ю.М. Правові підстави представництва професійною спілкою інтересів працівників при реалізації ними права на звернення за захистом

У статті визначено підстави представництва професійною спілкою інтересів працівників при реалізації ними права на звернення за захистом та можливість зарахування такого різновиду до одного з видів процесуального представництва, виділених репрезентантами науки цивільного права.

Ключові слова: профспілкове процесуальне представництво, право профспілок представництва інтересів працівників при зверненні за захистом, захист трудових прав.

Щотова Ю.Н. Правовые основания представительства профсоюзом интересов работников при реализации ими права на обращение за защитой

В статье установлено основания представительства профсоюзом интересов работников при реализации ими права на обращение за защитой и определяется возможность его зачисления к одному из видов процессуального представительства, выделенных представителями науки гражданского права.

Ключевые слова: профсоюзное процессуальное представительство, право профсоюзов представительства интересов работников при обращении за защитой, защита трудовых прав.

Shchotova Y.M. Legal grounds for representation by labor union of employees' interests to exercise their right to apply for protection

In this paper, the base of union representation of interests of workers in the implementation of such rights to seek protection and determines the classification of this type of representation to one of the types of procedural representation, selected representatives of science civil law.

Key words: trade union procedure representation, the right to union representation of workers' interests in seeking protection, the protection of labor rights.